

DR. NAGY JÓZSEF

Kenózis és közösség

Der Artikel ist eine Synthese der Dissertation des Verfassers für Promotion in Theologie. Die Dissertation behandelt das Thema der Kenose, als Geheimnis der Erbauung der Gemeinde. Im ersten Teil werden die biblischen Wurzeln erforscht: neutestamentliche Stellen, wie *Phil* 2, 1-11; *Gal* 2, 20; *1Kor* 2, 2 werden exegetisch, bzw. biblisch-theologisch analysiert. Im zweiten Teil folgt eine stematisch-theologische Reflexion rund um das Thema, und zwar in ihren trinitarisch-soteriologischen Bezügen. Ein dritter Gesichtspunkt ist die ekklesiologisch-spirituelle Reflexion, um auszuheben, worin heute die Neuigkeit der kenotischen Lebensform in der Spiritualität der Gemeinschaft in geistlich-theologisch-antropologischer Hinsicht besteht. Der letzte Teil enthält seelsorgerliche Folgerungen für eine kenotisch-geistliche Gemeindepastoral.

A *kenózis*, mint fogalom, manapság egyre használatosabb kifejezéssé válik a nyugati katolikus teológiában. Párhuzamosan honosul meg az úgynevezett *szentháromságos teológia* megjelenésével. Ez utóbbi, mely nyugati egyetemeken egyre több teológiai fakultás tanrendjében jelenik meg külön kurzusként, nem egy új teológiai, még konkrétabban dogmatikai traktátus, hanem inkább egy újszerű teológiai irányzat, melynek egyaránt vannak szentháromságtani, krisztológiai, szoteriológiai, ekkleziológiai, kegyelemtani stb. vonatkozásai. E teológiai irányzat keretében, melynek szinonim reflexiók témája a kommunió, központi fontosságú fogalom a *kenózis*. És nem csupán elméleti eszmefuttatás szintjén. Ezen teológiai irányzat igenis szoros vonatkozásban van a konkrét étellel, és így a gyakorlati lelkipásztorkodás kihívásaival is. A szentháromságos Isten képére és hasonlatosságára teremtett emberiség tagjai ugyanis akkor jutnak el egymás között az egységre, és annyiban sikerül létre hívniuk maguk körében a „szeretet civilizációját”,¹ amikor és amennyiben meghonosul legalább a Krisztust követni akarók, az Egyház tagjai körében a *kenotikus* mentalitás, és egymáshoz való viszonyukat is ez a

¹ II. János-Pál pápa által előszeretettel használt kifejezés

lelkület fogja igazán és elsősorban jellemezni. Ha ugyanazt a lelkületet ápolják maguk között, amelyet Krisztus Jézus nyilatkoztatott ki, és amely himnikus formában már az őskeresztények körében bevett sajátosságként volt jelen, amint erről a Filippi levél 2, 6-11 versei tudósítanak. Új kihívást jelent tehát így mindez a lelkipásztori gyakorlat számára is a krisztushívók és közösségeik életének megújítására irányuló fáradozások közepette, és megoldást talán az eközben felbukkanó problémákra.

A fent bemutatott teológiai- lelkipásztori törekvés, mely – amint vázoltam – nyugati teológiai körökben lassan már körvonalazódik, magyar nyelvterületen – eltekintve egyes magyar fordításban megjelent hivatalos egyházi dokumentumoktól és néhány főleg lelkipásztori teológus írásától – még csak a keresés szintjén van jelen. Ezért vállalkozom a téma kutatására, magyar nyelven való ismertetésére és aktualizálására a magyar lelkipásztori örökség keretei között. Tanulmányommal szeretnék én is hozzájárulni a fogalomnak mélyebb megértéséhez, üzenetének honosításához, egyben helyi egyházunk megújulását is munkálva. Hiszen tapasztalható, hogy egyházi közösségeink megújulási folyamata mindig ott szalad zátonyra, ahol egymással való kapcsolatukban a tagok nem tudnak mit kezdeni konfliktusaikkal, melyek végső soron mindig abból adódnak, hogy bár a folyamat elindult, a hívők még mindig nem, vagy nem eléggé élnek Krisztusban, a szeretet altruizmusának vállalása helyett még mindig régi énjük önzését választják. Nagyon tájékozott helyzetismeret tudatában buzdít II. János Pál pápa is éppen ezért így a *Novo millennio ineunte* k. apostoli levelében: „A közösség otthonává és iskolájává kell tennünk az Egyházat – ez az a nagy feladat, mellyel szembeálunk a kezdődő új évezredben, ha hűek akarunk maradni Isten szándékaihoz és válaszolni akarunk a világ várakozására is. Hogy mit jelent ez konkrétan? Okfejtésünk válhatna itt közvetlenül akcióprogrammá is, tévedés lenne azonban ezt a magatartást választani. Mielőtt ugyanis felvázolnánk a konkrét kezdeményezések programját, előbb a közösségi szellem előmozdítása a feladat,

ezt kell nevelési elvként magunk elé tűznünk mindenütt, ahol embert és keresztényt formálunk (...). A közösségi szellem mindenekelőtt azt jelenti, hogy szívünk pillantását a bennünk lakó Szentháromság misztériumára szegezzük, akinek fényét fel kell ismernünk a mellettünk élő testvérek arcán is. A közösségi szellem azt jelenti, hogy a misztikus Test mélységes egységének megfelelően figyelünk hittestvéreinkre, úgy tekintünk rájuk, mint „közülünk valókra”, megosztjuk velük örömeiket és szenvedéseiket, kitaláljuk vágyaikat és válaszolunk szükségleteikre, igaz és mély barátságot kínálunk nekik. (...) A közösségi szellem végül azt jelenti, hogy megadjuk a testvérek az „öt megillető helyet”, hogy „hordozzuk egymás terhét” (Gal 6, 2) és elutasítjuk azokat az önző kísértéseket, melyek folyamatosan fenyegetnek bennünket, s amelyek versengést, karrierizmust, gyanakvást és irigységet szülnék. Ne essünk illúziókba: e lelki haladás nélkül a közösségalkotás külső eszközei nem sokat érnek. Lélek nélküli látszattá válnának, csak mímelnék a közösséget, nem pedig a növekedés kifejeződéseit és útját alkotják”². XVI. Benedek pápa is *Deus caritas est* k. enciklikájában ugyanígy kiemeli – csupán egyszerűen a felebaráti szeretetről beszélve is – a közösség fontosságát, és a szeretettel szükségszerűen együtt járó áldozati vonást is, melyet a keresztény a keresztre feszített Krisztust szemlélve sajátíthat el: „Így válik lehetővé a felebaráti szeretet a bibliai és a Jézus által meghirdetett értelemben. Abban áll, hogy azokat az embertársaimat is, akiket első látásra nem szívlelhetek, vagy egyáltalán nem is ismerek, Isten kedvéért szeretem. Ez csak az Istennel való bensőséges találkozás által lehetséges, amiből akaratközösség születik, és behatol az érzelmekbe. Ekkor tanulom meg, hogy azt a másikat ne csak a szememmel és érzelmeimmel nézzem, hanem Jézus Krisztus szempontjából lássam. Az iméni meggondolásokban tekintetünket Jézus megnyitott oldalára emelhettük, Őrá, ’akit keresztülsúrtak’, és fölismertük benne az Atya

² *Novo millennio ineunte* 43.

tervét, aki szeretetből egyszülött Fiát küldte a világba, hogy megváltsa az embert.”³

Kutatási tevékenységem nyomán, melyből vaskos tanulmány állott össze⁴, négy súlypont körül értekezem.

A kenózisnak mint teológiai fogalomnak biblikus megalapozása végett először a biblikus gyökereket próbáltam kutatni: elemezni olyan újszövetségi szentírási helyeket, melyekben kifejezetten, vagy bennfoglaltan szerepel a fogalom. Különösen a Fil 2, 1–11 verseket elemeztem, hiszen leginkább ez a szentírási hely tűnik a fogalom biblikus fókuszának, nem csupán kenotikus, de szentháromságos-kommunionális vonatkozásban is. Emellett még más idevágó biblikus „ikonokat” is próbáltam kutatni, elemezni: a Gal 2, 20, és 1Kor 2, 2 verseket, mindegyiküket a maguk szövegbe ágyazottságában, hogy mondanivalójuk nyilvánvalóbb legyen.

Következő súlypont a téma körüli szisztematikus teológiai reflexió, mégpedig szentháromságos-szoteriológiai vonatkozásban. Minthogy nem új kinyilatkoztatásról van szó, természetes, hogy a téma gyökereiben, részleti vonásaiban jelen van folytonosan a teológiai gondolkodás történetében, viszont megvan a maga újszerű sajátossága is, amivel gazdagítja a teológiai reflexiót. Próbáltam kutatni teológiatörténeti keretben a kenotikus mentalitás egyes jelenlévő vonásait, csíráit, majd a mai teológiai reflexió palettáján igyekeztem bemutatni az irányzat újszerűségét, sajátosságát, de szentháromságtani keretbe helyezve, hiszen kenózis és kommunió, kenózis és szentháromságos közösség kölcsönösen feltételezik egymást.

Harmadik súlypont a téma körüli ekleziológiai-spirituális reflexió. Amint szisztematikus teológiai vonatkozásban, úgy spiritualitás terén is nyilvánvaló, hogy a téma, mely – mint említettem –

³ *Deus caritas est* 18–19.

⁴ Doktori értekezésként terjesztettem elő a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológiai Karán, és megvédtem 2008. május 24-én. Jelen tanulmányom az értekezés tartalmát ismerteti kivonatolva.

igenis kapcsolódik az élethez, a konkrét életvitelhez, gyökereiben, bizonyos vonásaiban megtalálható az eddigi lelkeségi örökség keretében, viszont – annál is inkább, hogy a manapság megjelenő közösségi lelkeség kifejezésről, és annak titkáról, a kenózisról van szó – sajátosan újszerű jelenség is, melyre érdemes lelkeségtételeológiailag felfigyelni. E súlypot körül is igyekeztem történeti távlatban elemezni, hogyan volt jelen kifejezetten (illetve bizonyos korszakokban csak háttérben, burkoltan) a kenotikus vonás az egyházképben, illetve a lelkeségi mentalitásban, majd végül igyekeztem bemutatni, miben áll lelkeségtételeológiai-antropológiai vonatkozásban manapság a kenotikus mentalitás újdonsága a közösségi lelkeségben.

Utolsó súlypont a lelkipásztori teológiai reflexió. Itt a téma lelkipásztori vonatkozásait szándékozom kielemezni az előző súlypontok tartalmának mintegy következményeként. Elméleti szinten általános, azaz világegyház-szintű lelkipásztori irányelveket érintve, gyakorlati következmények terén a magyar egyház örökségére, illetve kihívásaira korlátozódtam. Kutattam, milyen hivatalos egyházi dokumentumok nyilatkoznak a közösségi lelkipásztorkodásról, valamint bennfoglaltan annak működtető eleméről, a kenotikus mentalitásról, elemezni próbáltam lényegi vonásaiban a magyar, ill. az erdélyi lelkipásztori gyakorlat utolsó évszázadra visszanyúló múltját, kutatni válságának okait a jelen körülmények között, illetve rávilágítani arra, hogyan segíthet újszerű paradigma gyanánt a kenotikus lelkületű közösségi lelkipásztorkodás az előrelépésben, helyi egyházunk életének megújításában.

A Filippilevél Krisztus-himnusza (2, 6–11) igen jól ismert szentírási rész a hívek körében. Kevésbé ismert azonban az, amit Szent Pál e himnusz által meg akart értetni e levélben. Pál a himnuszt, amelynek korábbi keltezése már biztosra eldöntött, nem egyszerűen jámborsági szempontból, hanem észlelhetően buzdító szándékkal idézte levelében. Szeretett híveit új életformára, krisz-

tusi életformára hívta meg. A fejezet első részében (2, 1–4) egyetértésben és egységben zajló közösségi életre szóló ösztönzések találunk, amelyek minden bizonnyal a filippibeli keresztény közösség problémáira is utalnak. Majd a 2, 5 versben a buzdítás összefoglalását, lényegi megfogalmazását olvassuk, és aztán – mintegy a buzdítással kapcsolatos megvilágosító példa gyanánt – beillesztődik a szövegbe a himnusz, hogy példázza Krisztus mentalitásának a lényegét, kenotikus megnyilatkozási módját az ő földi élete során.

Ha a teljes szöveget (2, 1–11) diptichonként tekintjük, tartóoszlopként középen a 2, 5 vers áll, és mellette a két oldalon a 2, 1–4 és a 2, 6–11 részek szerepelnek szárnyak gyanánt. És nem jelent túlzást az, ha ilyen módon tekintünk e részre. Valóban ikon módjára van jelen a levélben: paradigmaként, melyet követni lehet a közösség építésének krisztusi lelkületénél. A közösségi lelkiség foglalataként szerepel.

A Fil 2, 1–11-ről szóló kidolgozás első része előzetes kérdéseket tárgyal. Bemutatja Filippi várost és a benne levő keresztény közösséget, Pál munkálkodását ebben a helységben, majd vázolja a levél keletkezésének körülményeit és a levél egységét. A második rész a Fil 2, 1–11 elemzésénél a szöveg egzegetikai magyarázatát tartalmazza. Ez a magyarázat nyelvészeti-kritikai elemzési módszerrel történik azzal a céllal, hogy bemutassa az apostol buzdító szándékát, mely egyértelműen érezhető az eredeti görög szövegben, és hogy megértesse a szöveg ilyen jellegű vonásait. A tanulmánynak ez a része az említett diptichon-hasonlat szerint tagolódik: először a 2, 1–4 versek kerülnek elemzésre, majd a 2, 5 vers, és végül a himnusz egysége. Ennek az egységnek az elemzése ismét két részben történik, annak a felosztásnak megfelelően, ahogyan ma a tudósok a himnuszt általában tekintik: először az önkiüresedési rész (2, 6–8), majd a felmagasztalási rész (2, 9–11) képezi elemzés tárgyát. A második rész végén az elemzés nyomán említett megállapításoknak mintegy foglalata gyanánt előterjesztem a tárgyalt szövegnek saját

fordítását. Végül az utolsó rész, a harmadik, néhány teológiai következtetést tartalmaz a második részben elhangzott megállapítások fényében.

A Gal 2, 20 a következő szentírási hely, mellyel a biblikus megközelítés keretében foglalkozom.⁵ Ez a vers, melynek üzenete – összevetve más hasonló páli szövegekkel – érezhetően az egységes páli gondolatvilág részét képezi, inkább az apostol mentalitásának forrásaira irányítja a figyelmet, és arról tudósít, milyen tartalmi töltettel rendelkezik az apostol megváltásba vetett hite, mely hitet tettekre váltva aztán képes az apostoli lelkület legnevesebb mértékben való gyakorlására. A Gal 2, 20, de különösen a 2, 20c tartalmát megvizsgálva és azt hasonló tartalmú páli helyekkel összevetve érthetővé válik előttünk a nemzetek apostolának kenotikus mentalitása: az élő Krisztussal való találkozás damaszkuszi élménye során Pál megtapasztalja, hogy Isten Krisztusban mindent vállalt érte személyesen, még a halált is, csak hogy élete, igaz, örök élete legyen. Ugyanezt az ajándékot kínálja fel Isten Krisztusban minden ember számára. A keresztyén tehát nem a Törvény alapján lesz igazzá, hanem Jézus Krisztus megváltó szeretetének ingyenes adományaként. Ezt a nagy szeretetajándékot nem lehet semmivel megszolgálni, kiérdemelni, hanem csupán hittel elfogadni lehet. És akik ezt megteszik, azok igazakká lesznek, valóban részesülnek a kommuniónális jellegű üdvösségben, az igaz, örök életben. Annyira újáteremti Pált ez a krisztusi kegyelem-aktus, hogy a továbbiakban maga is krisztusi módon akar élni: ajándékozza önmagát olyannyira, hogy a nemzetek apostolává lesz, vállalva közben a kihívással együtt járó kiüresedés minden követelményét. Mindezt tudatosan krisztusi módon törekszik élni, hagyva, hogy Krisztus éljen és cselekedjék benne, általa. És nemcsak éli Pál ezt a törekvémódot, hanem ajánlja is minden követője számára, mint természetfölötti

⁵ Elemzésével kapcsolatosan lásd NAGY József: „Szeretett engem, és önmagát adta értem”. *Szent Pál kenóizisről szóló tanítása a Gal 2, 20 szerint*. In: *Studia Theologica Transsylvaniaensia* 8 (2006), 67–76.

mentalitásmódot, amelyet felvállalva és élve újjászülethet a keresztények élete egyénileg és közösségileg egyaránt.

A Gal 2, 20c arról közvetít üzenetet, hogy Krisztus hogyan szerette Pált, milyen áldozatot vállalt érte szeretetből. Az 1Kor 2, 2 pedig, melynek üzenetét az előbbiekhöz hasonlóan ugyancsak szövegbe ágyazottságában próbálom kiemelni⁶, azt szemlélteti, hogy ebből a határtalan krisztusi szeretetből újjászületve Pál maga milyen szeretettel viseltetik mások iránt, illetve az ő példája nyomán hogyan kellene másokhoz viszonyulnia bárkinek, akit újjászült a krisztusi szeretet. Ha igazán krisztusi módon gondolkodnak, ha igazi bölcsesség és krisztusi lelkület él bennük, akkor a Krisztusban újjászületettek nem emberi módon tekintenek egymásra, hanem Krisztusban, alázatos szeretettel, egymásért akár áldozatot, lemondást is vállalva annak érdekében, hogy épüljön a közösség egysége Krisztusban. Nem akarnak másról tudni egymás körében, csak Jézus Krisztusról, és pedig a megfeszítettéről, valóban építve így a közösséget. A kenotikus lelkületnek tehát nemcsak krisztológiai, valamint szoteriológiai, de messzemenően ekkleziológiai vonatkozása is van Pál felfogásában.

A tanulmány második része a kenotikus lelkület körüli szisztematikus teológiai reflexió szentháromságos-szoteriológiai megközelítésben. Ezt a megközelítést két alegység keretében igyekeztem megvalósítani: először azt próbáltam elemezni, hogyan van jelen a kereszt az újkor, de főleg a jelenkor teológiai reflexiójában, hogyan recepcionálják a kereszt kenotikus jellegű üzenetét a különböző keresztény felekezetek a maguk teológiai hagyományában, majd a közösségi létmód szentháromságos meghatározottságát elemeztem.

A kereszttről szóló különféle teológiai hermeneutikák keretében kitértem a katolikus hagyományra, mely a teljes Krisztus-misztériumot egységesen próbálja feltárni és megérteni. Ebben a meg-

⁶ Elemzésével kapcsolatosan ld. NAGY J.: *Krisztusi lelkület a közösségben. Az 1Kor 2, 2 értelme és üzenete.* In: TEMPFLI Imre–VENCSEI László (Ed.), *Új ég és új föld*, Szent Maximilián, Budapest 2004, 191–200.

ismerési módban a kereszt titka is megtalálja a maga helyét és értelmét, mégpedig az Aquinói Szent Tamás-féle „triplex via affirmationis” értelmében, mely szerint Isten sajátos teljességében a kereszt botránya által felmutatott tagadás nem hiányt, hanem teljesebb megnyilatkozást jelent. A protestáns hagyomány keretében kibontakozó modellt M. Luther – J. Moltmann – E. Jünger tanításának vonalán mutatom be, mely modell szerint az önmagában felfoghatatlan Isten a kereszt botránya mögé rejtőzködve kénytelen, de képes is kinyilatkoztatni önmagát. Az ortodox hagyomány, ahol a teologizálás egyben misztikus kontempláció is, képes eljutni a keresttől, illetve az azon megmutatkozó isteni szeretet-áldozat motívumától elindulva a szentháromságos isteni élet dinamikájának tapasztalásáig, amely életben a jelentős ortodox teológusok szerint „áldozati” motívumot is megtalálunk. E különféle hagyományok sajátos vonásainak kereszteződésében helyezkedik el Hans Urs von Balthasar modellje, mely szerint az isteni dicsőség megnyilatkozása annyira kenotikus jellegű, hogy a teremtés rendjében, de annál inkább Jézus életében is minden a kereszten megmutatkozó krisztusi szeretet felé irányul. E kereszt-megközelítési modellek nyomán említést teszek végül Jézus elhagyottságának hermeneutizálható motívumáról is, mely a Chiara Lubich, és az általa elindult Mária Műve /Fokoláre Mozgalom/ karizmája szerves részeként került fél évszázaddal ezelőtt előtérbe, és amely elhagyottság motívuma – amint azt a vele kapcsolatosan azóta kibontakozó teológiai recepció is igazolja – igen jelentős hozzájárulással képes szolgálni a keresztteológia számára.

Ezen szisztematikus teológiai jellegű megközelítési rész keretében a különféle keresztteológiai értelmezési modellek után a közösségi létmód szentháromságos jellegét törekszem bemutatni⁷. Manapság nemcsak arra van igény ugyanis az igazán hívő emberben, hogy a Szentháromság titkát a keresztény hitvilágban

⁷ Bővebben erről: NAGY J.: *A kenotikus lelkiület által éltetett közösségi lelkiség*. In: *Studia Theologica Transsylvaniaensia* 9 (2007) 67–97.

és a teológiai reflexióban megragadja, hanem igazából arra lenne szüksége, hogy a Szentháromság titka bekerüljön mindennapi életvitelébe, és törekvéseinek motiválója legyen, vagyis arra, hogy az ő élete legyen a szentháromságos isteni élet részesévé, és ily módon a Szentháromság élete megjelenítődjék az ember mindennapi életében. Éppen ezért ezen alegység keretében e közösségi létmód szentháromságos teológiai alapjait próbáltam vázolni, illetve kiemelttem továbbá a közösségi létmód néhány alapvonását, melyek meghatározóak annak kibontakozása érdekében. A mai teológia kihangsúlyozza például, hogy annyiban vagyunk tükrözői az Atyának, aki a szeretet örök forrása a Szentháromságban, amennyiben mi is szeretetforrás vagyunk minden érdek nélkül egymás iránt, egyénileg és közösségek egyaránt. A Fiút pedig, aki Szentháromságban a szeretet végtelen hálával történő örök elfogadása, akkor tükrözzük, ha mi is hagyjuk, hogy szeressenek bennünket mások. Nemcsak az isteni tehát, ha adunk, hanem az is, ha tudunk kapni másoktól szeretetből. És a Szentlelket akkor tükrözzük életünkben, ha közöttünk – és itt nemcsak a személyek közötti kapcsolatra gondolhatunk csupán, hanem intézmények, egyházak, népek stb. közötti kapcsolatra is – kölcsönös a szeretet, és nem az önzés, magunkba zárkózás, vagy mások kizárása jellemez minket, hanem altruisták, mások iránt nyitottak vagyunk. Mondhatjuk tehát, hogy ahhoz, hogy szentháromságos módon éljünk, szükséges, hogy mindig befogadjunk, mindig kezdeményezzünk, mindig egyesítsünk. Bemutatom, hogy az alapvető szentháromságtani fogalmak, mint amilyen a szeretet, perikhorézis, kenózis, hogyan képezik a szentháromságos létmódnak is alapvonásait. A mai emberiség, és benne a múltbeli egyházi mentalitás is, nem ébredt sajnos még igazán tudatára e szentháromságos titok mondanivalójának, vagy nem szembesült vele még annyira, hogy paradigma-jelleggel meghatározza létezését. Ennek a hiányosságnak tudható be, hogy rengeteg fájdalmas jelenség tapasztalható korunk sötét éjszakájában. Ha igaz azonban, márpedig hitünk szerint igaz, hogy Krisztus a kereszten

már előre megváltott minden fájdalmat, minden bűnt, tehát ezeket a hiányosságokat is, akkor II. János Pál pápa buzdítása alapján a fájdalmas Krisztus arcát szemlélve, az ő önkiüresítő szeretetével találkozva elkezdődhet bennünk és közöttünk az új, szentháromságos isteni élet kibontakozása.

A tanulmány harmadik súlypontja a kenózis témája körüli ekleziológiai-spirituális reflexió. Ennek a harmadik nagy egységnek a keretében először történelmi vizsgálódásra vállalkoztam. Be próbáltam mutatni, hogyan jelentkezett a múlt század elején J. Danielou és H. de Lubac körül a patrisztikus, M. J. Lagrange körül a biblikus, P. Parsch körül pedig a biblikus-liturgikus ébredés, és hogy ezek a megújulási törekvések hogyan készítették elő a 2. vatikáni zsinat közösségi egyházképét. Úgy tűnik, hogy e területen történt leginkább lényegbe vágó szemléletváltás a zsinaton, és e szemléletváltás a zsinati „aggiornamento” alapját képezi. Szembetűnő módon jeleníti meg mindezt az egyházzól szóló Lumen Gentium kezdetű dogmatikai konstitúció, mely a teljes zsinati mű, azaz valamennyi zsinati dokumentum vázaként tekinthető. A keresztény élet közösségi dimenziójának végső alapja a zsinat szerint Isten elképzelése és cselekvésmódja. Ő az, aki nem külön-külön, egymástól elszigetelten bánik az emberekkel, hanem együtt is látja, közösségre is rendeli őket. Az ember ugyanis ízig-vérig társas lény, és másokkal való kapcsolat nélkül sem nem élhet, sem nem fejlesztheti képességeit. Az életszentség, melyre a zsinat szerint mindenki meg van hívva, és amelynek színtere társas, közösségi életünk e világban, a szeretetben való tökéletességben fejeződik ki és azonos a Krisztussal való egyesüléssel az Egyházban.

A zsinat kommunió-egyháztana az azóta eltelt évtizedekben elkezdte lassan meghatározni az egyház lelkületét. Nem könnyű átállni évszázados népegyházi begyökereződés után a zsinat által előtárt közösségi mentalitásra, mely az ősegyházi évtizedek felfogását, lelkületét idézi fel. Néhány alapvető vonás azonban kezd mégis megmutatkozni az egyházi közéletben az azóta eltelt

idő során. Mindenekelőtt egy új egyházi öntudatra ébredés figyelhető meg a hívek körében. A közösségi egyháztan kezdi helyettesíteni fokozatosan az egyházzól alkotott jogi, piramis-jellegű szemléletmódot. Az egyre szélesebb körökben terjedő szekularizáció ösztönösen öntudatra ébredéshez vezette a keresztényeket, tudatosítani kezdte velük a keresztségi ígélet komolyságát. A közösség iránt kialakult érdeklődésnek egy másik, és ezzel egyidejűleg egyre inkább körvonalazódó vonása a zsinat után az úgynevezett közösségi lelkiség formálódása. Igen fontos jelenséggel állunk itt szemben, aminek jelentőségét igazából a jövő fogja értékelni. Nyilván, nem új ez a közösségi életforma az egyházban. Elég csupán a monostorokra, vagy a különféle szerzetesrendekre gondolnunk, hogy láthassuk, hogy minden korban gyűltek össze közösségbe keresztények. Ami újdonságot jelenthet mégis, az egyrészt abban áll, hogy nem csupán néhány kiválasztottnak jut osztályrészül ez a közösségi életforma, hanem tágas méreteket ölt az egyházban, Isten egész népét bevonván, beleértve a laikusokat is, másrészt pedig egy hosszú individualisztikus módon való megszentelődésre törekvő időszak után jelenik meg a lelkiségtörténetben.

Az ekleziológiai-spirituális megközelítés során a továbbiakban teológiaiilag próbáltam megalapozni a kommunió létjogosultságát az egyházban. Egyrészt azt emeltem ki, hogy minden kommunió eredete és forrása a szentháromságos szeretet, másrészt pedig azt, hogy konkrétan minden kommunió a húsvét kegyelmi ajándékából születik és fejlődik: Krisztusnak önmagát kiüresítő, áldozatos szeretetéből, amely a megváltásban mutatkozott meg, és a Fel-támadott jelenlétében, aki Szentlelke által folyamatosan elevenen tartja a közösségben a szeretet ajándékát. Minden keresztény közösség „Isten agapé-jának szentsége”, állítja J. M. R. Tillard, az a hely, amelyben visszatükröződik, és per participationem tapasztalhatóvá lesz a szentháromságos létmód. Teljes nyugodtsággal tudhatjuk magunkat a 2. vatikáni zsinat hullámhosszán, amikor a keresztény életformát közösségi életformaként tekintjük, még-

pedig már keletkezésében szorosan a Szentháromsághoz kapcsolódva. Minthogy egységét az Atya, Fiú és Szentlélek egységéből kapja, az egyház – mondhatjuk – öröktől fogva nemződik a Fiúval, és lehelődik a Lélekkel, akiket az ő számára küld el az Atya, és akik benne is erednek az Atyától. Az egyház annyiban szentsége az üdvösségnek, amennyiben mint szentség az alapvető misztériumot, a megváltó szentháromság titkát magában hordozza. A szentháromságos kommunióban való részesedés, melyre minden keresztény hivatott, ilyen értelemben – amint a Zsinat is kijelenti – egy mélyebb egyházi kommunióban valósul meg: „Minél szorosabb közösségben egyesülünk az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel, annál bensőségesebb és könnyebb lesz majd [minden hívő számára] a növekedés a kölcsönös testvériségben is”⁸.

Krisztus a kereszten mindent egybefoglalt (Ef 1, 10). A megtestesülésben történő leereszkedés valósága lehetővé tette számára, hogy minden emberit magára vegyen, szolidárisá váljék történelmünkkel, annak drámai és bűnös vonatkozásaiban is. Felemelkedésében ennek következtében mindent magához tud vonzani, ugyanis minden az övé, és ily módon *plérómává*, teljességgé lesz. És Krisztus ezen üdvözítő „útvonalának” központjában lüktet a keresztt, mert pontosan ott, a kereszten valósította meg a legmélyebb eggyé válást az emberiséggel. A kereszten magasba emelve, ami halál, feltámadás és az Atyához való visszatérés is egyszerre, mindenkit magához vonz, és egyesíti őket. A keresztség bekapcsol bennünket az ő halálának és feltámadásának titkába, sőt közli is azt velünk. Egybenövéünk vele, és az ő testvére leszünk. A Krisztussal való közösség a közösségi egyházban teljeseedik ki. Keingesztelve bennünket Istennel egymással is kiengesztelt minket.

E közösségi egyház tagjainak a közösségen belül sajátos utat kell bejárniuk lelkileg a húsvéti titok elmélyítésében. Két sajátos vonását ragadom meg a ennek az útnak: Krisztus megsemmisülését, teljes önküresedését a kereszten, és a Feltámadott jelenlétét.

⁸ UR 7.

Jézus a kereszten bemutatta a szeretet módját és mértékét. Kizárólag a szentháromságos szeretetét, mert ő csak ezt a szeretetet tudja élni. Megtapasztalta a megsemmisülést. Átélt a teljes önküiresedést, egészen addig, hogy az Atyától való elhagyottságot is átélte, amit az „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” (Mk 15, 34) kiáltásában juttatott kifejezésre. Ebben a kiáltásban nemcsak Jézus, hanem a Szentháromság maga van jelen és tárul fel. Kiáltásával a kereszten Jézus érthetővé teszi számunkra az isteni agapé szentháromságos misztériumát: a megtestesült Ige önmagát ajándékozva, és az önajándékozásban egészen az elhagyottság és a halál mélységéig elmenve valósítja meg önmaga identitását az Atyával való egységben. Krisztus kenózisa egy a Szentháromságon belüli másság konstruktív jellegű relatív nemlétének valóságát fedi fel, és a három Személy perikhoretikus kapcsolatát igényli, mely megalapozza az egységet és a különbözőséget. A kenózis szükségszerűen törvénye a közösségnek is, mely a húsvéti eseményből születik. A húsvéti titok a maga kenotikus összetevőjében alapozza és határozza meg a közösséget.

Miután Jézus a megsemmisülésen áthaladva elveszítette az életét, újból megtalálja azt dicsőségesen, lelkiesítetten: a feltámadt Krisztus, az Úr maga a Lélek (vö. 2Kor 3, 17). Jelen van egyházában, amint megígérte: „Íme, és veletek vagyok minden nap a világ végéig” (Mt 28, 20). A helyi egyháznak és önmagában az egyháznak mint kommunionak az elmélyítése sajátosan előtérbe helyezte Jézus jelenlétét azok körében, akik az ő nevében jönnek össze, ígérete szerint: „Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18, 20). A Zsinat úgy fogja fel ezt a jelenléti módot, mint amely tipikusan jellemzi a keresztény közösséget. A „közösség ugyanis, mint igazi jó család, amely az Úr nevében gyűlt össze, az Úr jelenlétének örvendhet (vö. Mt 18, 20), miután Isten szeretete kiáradt szívükbe a Szentlélek által (vö. Róm 5, 5)”⁹. Jézus jelenlétéhez ellenben szükség

⁹ PC 15

van a közösséget alkotó személyek aktív hozzájárulására is, vagyis arra, hogy konkrétan és radikálisan szeressék egymást kölcsönösen úgy, amint erre önkiüresedésével Jézus példát adott, és olyannyira, hogy megteremtsék a kommunió és az egység keretét. Ugyanis ahhoz, hogy a feltámadt Jézus jelen legyen, nem elégséges akárhogyan együtt lennünk, hanem az „ő nevében” kell együtt lenni.

Ezen utolsó gondolattal egyben már érintjük a közösség antropológiai dimenzióját is, melyre külön kitérek a tanulmányban. Ugyanis a keresztyén közösség mellett, hogy teológiai dimenzióban szemlélhető, ugyanakkor antropológiai valóság is. Emberek építik, megújult emberek, akiket Isten arra hívott, hogy belőlük álljon össze a közösség. Ezek a tagok arra kaptak hivatást, hogy a szeretet kölcsönösségében megvalósítsák és láthatóvá tegyék az Istenből forrászó kommuniót. II. János Pál „Istenben mint Háromságban, mint Személyek közösségében” látja azt a forrást és modellt, ahová a férfinak és nőnek figyelnie kell a személy értelmezése végett. Következésképpen „ha azt mondjuk, hogy az ember ennek az Istennek a képére és hasonlatosságára lett teremtve, ez ugyanaz, mint ha azt mondanánk: az ember arra van hivatva, hogy 'másokért' legyen, hogy 'ajándék' legyen”¹⁰. A pápa gondolatával összhangban van a perszonalizmus filozófiai irányzata is, mely olyan személyiségfogalmat fejlesztett ki, melyben a közösségben történő személyi önajándékozás és a személyi fejlődés egymással szoros kapcsolatban vannak. A személy – állítja E. Mounier – csak mások felé létezik, csak másoknak köszönhetően ismeri magát és csak másokban található meg. A szeretet a személy számára maga a lehetőség a léthez: csak annyiban létezem, amennyiben másokért létezem. Létezni azt jelenti: szeretni. A felebaráti szeretet parancsa tehát, amelyet Jézus honosít meg a földön, nem valami kívülálló, nem felülről ránk erőltetett valami. Az emberi nem belső kialakulási folyamatából tör elő, és olyan

¹⁰ *Mulieris dignitatem* 7

képességekre világít rá, melyek az emberiségnek sajátjai, és amelyek lehetővé teszik számára, hogy mind emberiségként, mind benne egyes emberként megvalósuljon. A messiási nép törvénye az új parancs, vagyis az, hogy úgy szeressünk, amint maga Krisztus szeretett minket, mert ez az a törvény, amelyet betartva az egész emberiség vissza tud térni eredeti önazonosságához.

Ez a szentháromságos antropológia a keresztény lelkiséget szükségszerűen közösségi irányba tereli. A közösségi irányultságú lelkület megfigyelhető már az ősegyház esetében, és valamelyest még a patrisztikus kort is jellemezte, de mihelyt a kereszténység tömegegyházzá, sőt hatalmi egyházzá vált, lassan-lassan háttérbe szorult, és így aztán a lelki élet individuális felfogása lett folytonosan megfigyelhetővé az egyház történelme során, de különösen a felvilágosodás és humanizmus idejétől fogva. Úgy tűnik azonban, hogy manapság a Szentlélek a Szentháromsághoz való egyéni közeledéstől a figyelmet egy közösségi út felé tereli, amely a Szentháromság jelenlétének helyeként a testvéri közösséget fedezi fel újra. Ezen az új úton az egyén saját magának a másik számára történő odaajándékozásában az önmegvalósulás nélkülözhetetlen elemét fedezi fel. Az Istenhez való eljutás érdekében a testvértől való meneküléstől ismét a testvérhez jutunk, hogy vele együtt haladjunk Isten felé, sőt, hogy meg is találjuk Istent a kölcsönös szeretetből származó egységben. „Ha szeretjük egymást, Isten bennünk marad, és szeretete tökéletes bennünk” (1Jn 4, 12). Egymás szeretete a feltétel ahhoz, hogy eljussunk Istenhez, és őt birtokolva teljességgel megéljük a szentháromságos szeretetben kibontakozó életet.

Ezt az önajándékozó szeretetet mutatom be az ekleziológiai-spirituális egység utolsó részében. Néhány alapvető tulajdonságára világítok rá, melyek szükségszerűen jellemzik, és amelyeknek érvényesülniük kell ahhoz, hogy krisztusi szeretetről lehessen beszélni. Ez a szeretet folytonosan szolgáló szeretet. Nem önmagát keresi, hanem a másik felé irányul. És nem csupán kiválasztottak felé, hanem egyetemes, mindenkit szeret. Képes

elfogadni a másikat, irgalommal kezelni gyöngeségeit, és jogos szükségleteinek kielégítése érdekében akár hősiés áldozatokra is képes. Nyilván, nem természetes, hanem természetfeletti szempontok vezénylik, amelyek ösztönzésében az egyén megtérésre törekszik, mert csak így lesz képessé folyamatosan az áldozatos szeretetre. Radikalitásának mértéke Krisztus szeretete, amint az kenotikus voltában megnyilatkozott felénk. A kommunió egyébként, ha nem ilyen kenotikus lelkület élteti, utópia.

A tanulmány utolsó nagy egységében a kenotikus közösségépítő mentalitás lelkipásztori területre vonatkozó újdonságait, követelményeit tárgyalom. A kenotikus mentalitás újdonsága olyan méretű, és ennek következményeként annyira hangsúlyozottan sarkall paradigmaváltásra, mint amekkora újdonságot jelentett a népegyházi gyakorlathoz képest a 2. vatikáni zsinat kommunió-teológiája. A zsinat utáni lelkipásztorkodástan-szakértők nagy többsége azon a véleményen van, hogy a mai lelkipásztorkodásban paradigmaváltásra van szükség mind mentalitás, mind gyakorlat terén. Ahhoz, hogy a Zsinat kommunió-teológiája a gyakorlati egyházi életben is meghonosodjék, át kell témi a közösségi lelkipásztorkodási gyakorlatra. És ehhez nélkülözhetetlen kulcs a kenotikus mentalitás. Változóban van a társadalom, és e külső változások hatással vannak az egyház belső életére is. Miközben egyházi közösségeinket kívülről morzsolja a szekularizmus hatása, a lelkipásztori munkának ellenhatásként nem csupán azon kell fáradoznia, hogy belülről szervezze-tartsa a közösségeket, hanem különösen figyelnie kell arra is, hogy ezek a közösségek egyre inkább krisztusi közösségekké legyenek. A krisztusi közösség kialakulásához viszont elengedhetetlenül szükség van a kenotikus lelkületre.

Ami a krisztusi közösség kialakulását illeti, sokmindent elmondhat a szociológia, lelkipásztorkodástan, csoportdinamika, de a krisztusi közösség lényegileg az evangélium, a Szentírás egyszerű, jól ismeret elveire épül. Ezeket az evangéliumi elveket

igyekszem összefoglalni Tomka Ferenc gyakorlatát követve¹¹. És hogy példából is érezhető legyen, hogy ezen evangéliumi elvek egyike-másika hogyan „működik” a gyakorlatban, dolgozatom végén szemléltetés gyanánt konkrét élettapasztalatokból válogattam. Hadd jelezzék, hogyan is néz ki ez a kenotikus magatartásmód egyszerű emberek hétköznapijaiban, hogyan vállalják a krisztusi mintát abban a környezetben, melyben élnek, és milyen gyümölcsök származnak hozzáállásukból az őket körülvevők számára.

Tanulmányom témájával – ha nem is kifejezetten, de lényegében – igazából majdnem huszonöt éve foglalkozom, attól kezdve, amikor a múlt század nyolcvanas éveiben az Elhagyott Jézus kegyelmi alakjával találkoztam. Személye egyre inkább lenyűgözőt, és arra ösztönzött, hogy teológiai és lelkeségi vonatkozásban egyaránt egyre mélyebben megismerjem. A felhasznált irodalom eléggé bőségesen olasz nyelvű, vagy olasz vonatkozású. Azért van ez így, mert közel egy évtizede kapcsolatban vagyok a Mária Műve / Fokoláre Mozgalom „Abba-Iskola” néven ismert római tudományos munkacsoportjával, melynek több tagja részéről önzetlen segítségben részesültem munkám során mind a téma kibontásával kapcsolatos tanácsok, mind a szakirodalomhoz való hozzáférés tekintetében. Köszönetet szeretnék mondani e munkacsoportból név szerint Piero Coda-nak, Enrique Cambón-nak, Fabio Ciardi OMI-nak, Gérard Rossé-nak, Hubertus Blaumeiser-nek, Franz Sedlmeier-nek, Stefan Tobler-nek és Tomka Ferencnek minden konkrét segítségért. Köszönet továbbá Marton József témavezetőmnek is minden hasznos utasításért és támogatásért. És nem utolsó sorban köszönet Mária Műve romániai tagjainak, akik a velük való szerves életközösség keretében munkám során támogattak abban, hogy a kutatásban ne csak intellektuális kalandot keressek, hanem a kenotikus mentalitásmód lelki iskoláját is járjam, és így a szentháromságos kommunió ideáljának helyi egyházunkban történő meghonosításához is valamelyest hozzájáruljak.

¹¹ Vö. TOMKA F.: *Hogyan születik a krisztusi közösség a plébánián?* In: TOMKA F. (Szerk.): *Krisztusi közösség a plébánián?*, OLI, Budapest 1996.